

פתרון הבחינה

היסטוריה

חורף תשפ"א, 2021, שאלון: 22261

תכנית חדשה 70%

מוגש ע"י מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

חלק א' –

טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה – עם ספר

פתוח.

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-3

שאלה 1- מקור – נאציזם – אידאולוגיה ומעשה

סעיף א'

העיקרון מהאידאולוגיה הנאצית הבא לידי ביטוי בקטע המקור הוא תורת הגזע.

על פי תורת הגזע, האנושות מחולקת לגזעים עליונים ולגזעים נחותים ואין שוויון בין בני אדם. במטרה לבסס את תורת הגזע באופן מדעי, השתמש היטלר בתיאוריה שנקראת "דארוויניזם חברתי" שהיא עיוות של תיאוריה מדעית שהגה החוקר והמדען צ'ארלס דארווין. לפי תורתו המקורית של דארווין, בטבע מתקיימת מלחמת הישרדות מתמדת בין זנים שונים של בעלי חיים כאשר הזנים החזקים שורדים והחלשים נכחדים. התיאוריה של דארווין לא מתייחסת לחברה האנושית אלא רק לבעלי החיים בטבע. ה"דארוויניזם החברתי" אימץ את עיקרון מלחמת הישרדות בטבע והשתמש בו כדי לחלק את החברה האנושית: במקום זנים שונים של בעלי חיים - גזעים שונים של בני אדם. לפי תורת הגזע, ההיסטוריה כולה היא תוצאה של מאבק לשליטה בין הגזעים השונים. הגזע החזק שורד והחלש נעלם. סופה של מלחמה זאת יהיה בניצחונם של הגזעים החזקים ובשעבוד והכחדה של הגזעים הנחותים. על פי תורה זו, כל בני האדם שייכים לקבוצת גזע מסוימת שלה תכונות קבועות ובלתי ניתנות לשינוי העוברות בתורשה מדור לדור. אין כאן עניין של בחירה רצונית כיוון שהביולוגיה מכתובה זאת. זוהי גישה "מדעית" לכאורה ששכנעה רבים מקרב החברה האירופאית באותה תקופה, ובגרמניה בפרט.

תורת הגזע מחלקת את הגזעים לשלוש קטגוריות: יוצרי תרבות, נושאי תרבות ומחריבי/הורסי תרבות. הקטגוריות יוצרות את **פירמידת הגזעים** – העליונים בראשה והתחתונים בבסיסה.

- **יוצרי תרבות:** הגזע הארי. בראש כל הגזעים ניצב הגזע הארי, אליו משתייכים עמי צפון אירופה (נורדים, סקנדינבים, אנגלו-סכסים). **בראש הגזע הארי עומד העם הגרמני.** גזע זה הוא הגזע העליון, הגזע ש"יוצר" את התרבות האנושית, ומתחתיו נמצאים כל שאר הגזעים. לפיכך, כל התרבות האנושית - האמנות, המדע והטכנולוגיה, הם למעשה פרי יצירתו של הגזע הארי. לבני הגזע הארי יש תכונות עליונות מבחינה שכלית, רוחנית וגופנית, ולכן הם אלה שצריכים לשלוט בכל שאר הגזעים.

- **נושאי תרבות:** הגזע הסלאבי (פולנים, רוסים, צ'כים ועוד). עמים אלו נחשבו על פי תורת הגזע לעמים נחותים שנועדו לשרת את הגזע העליון (הארי), להיות משועבדים אליו. נחיתותם נקבעה כיוון שעל פי תורת הגזע הם לא תורמים לתרבות האנושית, אלא רק מחקים את התרבות של "יוצרי התרבות". אין להם יכולת ליצור תרבות אלא רק יכולת לשאת אותה. לכן המסקנה "המתבקשת" היא שהם צריכים להישלט על ידי הגזע העליון – הגזע הארי.

- **מחריבי תרבות:** שחורים, צוענים ועמי אסיה נחשבו על פי תורת הגזע למחריבי/הורסי תרבות. עמים אלה מהווים נזק לתרבות האנושית. **הנחותים ביותר מבין הגזעים הם היהודים, שלא נחשבו כלל לבני אדם.** הם נחשבים תת-אדם. היהודים נחשבים לטפילים ולהורסי/מחריבי התרבות. כל תכונותיהם שליליות והם חותרים ללא הפסקה להרוס את התרבות האנושית כולה. כל דבר שהם נוגעים בו נהרס ומתנוון, והם מהווים סכנה לקיום האנושות ולכן יש להכחידם.

תורת הגזע שמה דגש מיוחד על טוהר הדם. על פי תורת הגזע, "הדם הוא האדם". הגזעים הם חלק מתבנית ביולוגית מוגדרת: תכונות שכליות, רוחניות וגופניות שעוברות בתורשה דרך הדם ולכן לא ניתנות לשינוי. הגזע הארי, שהוא הגזע העליון, חייב לשמור על טוהר הדם כדי שלא יזדהם על ידי דם של גזעים נחותים, כמו היהודים, שכל מטרתם היא לפגוע בטוהר הדם שלו. מיזוג בין דם לדם יוביל לניוון ולהרס של הגזע העליון, ושל התרבות האנושית באופן כללי, ולכן יש לעשות כל מאמץ כדי למנוע מיזוג בין גזעים.

האופן בו העיקרון בא לידי ביטוי בקטע – על הנער המעוניין להתקבל לתנועה להציג "תעודה המעידה על מוצאו הארי...צריכה לכלול מידע על ההורים והסבים מצד האב והאם" – התיעוד נועד לוודא כי מדובר בנער שדמו נקי, שהוא אכן משתייך לגזע הארי העליון, ליוצרי התרבות.

מקור מספר הלימוד המבטא את עקרון תורת הגזע – מתוך הספר "טוטליטריות ושואה", ישראל גוטמן, הוצאת זלמן שזר, עמוד 119 – "קטעים מחוקי נירנברג".

- על פי המקור סעיף 2 של חוק האזרחות קובע כי "אזרח הרייך הוא רק אותו נתין המדינה בעל דם גרמני..." כלומר רק בעל דם ארי טהור יהיה אזרח המדינה הגרמנית, כפי שקובעת תורת הגזע – הארי הוא בעל הדם העליון, יוצר התרבות, העומד בראש הפירמידה.

- על פי סעיף 1 בחוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני – "נישואים בין יהודים ובין נתיני המדינה בעלי דם גרמני... – אסורים" – המשמעות היא שאסורים יחסים בין סוג הדם השונים, הנחשבים לגזעים שונים, ובעיקר בין הגזע העליון, יוצר התרבות, לגזע היהודי הנחשב לתת-אדם ולמחריב תרבות.

סעיף ב'

עיקרון אחר באידאולוגיה הנאצית – עקרון המנהיג.

כשם שאין שוויון בין עמים וגזעים, כך גם אין שוויון בין בני אדם באופן כללי. השלטון נועד לטובים ביותר וכמובן שלא צריך להינתן לעם. הפיהרר - המנהיג העליון, יצמח מתוך הגזע העליון. הוא האיש החזק שיוציא

את גרמניה מההשפלה שספגה (יפורט בהמשך), ויקנה לה מקום של כבוד בעולם כפי שראוי לה. הפיהרר ישיב את גרמניה להיות האימפריה שהייתה בעבר ויצור את "הרייך השלישי" (רייך=ממלכה, הרייך הראשון היה תקופת שלטונו של קרל הגדול בימי הביניים, הרייך השני היה עם הקמת גרמניה כמדינת לאום בסוף האמה ה-19 – תקופה שהסתיימה עם סיום מלחמת העולם הראשונה).

האמונה במנהיג מחייבת צייתנות ללא תנאי. עקרון זה מבקש לבטל את המצפון הפרטי. החלטת המנהיג כמוה כצו גורל שאין להרהר אחריו. הפיהרר מגלם את רצון העם והאל גם יחד. הוא הביטוי המוחלט של האמת וכמובן שאינו כפוף לשום חוק. הוא יודע מה טוב ומה רע, מה אסור ומה מותר, מה אמת ומה שקר, ולכן כולם נדרשים לציית לו.

דמות הפיהרר מאחדת את עוצמת של המדינה, העם והאידיאולוגיה הנאצית.

שני צעדים שנקטו הנאצים בשנים 1933-1938 כדי לממש עיקרון זה:

1. חוק ההסמכה (מרץ 1933): החוק העניק לממשלה (ובפועל להיטלר) את הסמכות לחוקק חוקים ללא אישור הרייכסטאג ובניגוד לחוקה. מדובר כביכול בסמכויות חירום שינתנו לממשלה למשך 4 שנים עד שהשלטון יתייצב. היטלר העביר את החוק לאחר שלא קיבל רוב מספיק כדי להקים ממשלה לבדו. נמאס לו מהצורך ליצור קואליציה עם מפלגות הימין האחרות והוא חיפש דרך חוקית להשיג סמכויות שלטון מוחלטות. (חוק ההסמכה נקרא גם "החוק לביטול מצוקת העם והמדינה"). באמצעות צעד זה עמד היטלר בראש מערכת החקיקה בגרמניה ובעצם היה בעצמו מעל החוק. כך קודם עיקרון המנהיג הכל יכול.
 2. מיזוג משרת הנשיאות ומשרת הקאנצלר (אוגוסט 1934): לאחר מותו של הנשיא הינדנבורג, היטלר מינה את עצמו לנשיא. כעת הוא נשא בכל משרות השלטון הבכירות: נשיא הרייך, הקאנצלר והמפקד העליון של הצבא. באמצעות הצעד הזה בוטלה סופית הפרדת הרשויות וכל השלטון רוכז בידי של היטלר. פעולה זו מימשה את עקרון המנהיג היחיד והכול-יכול של גרמניה הנאצית והדמוקרטיה הגרמנית בוטלה.
- ניתן להציג גם את "ליל הסכינים הארוכות, פולחן האישיות, הקמת תנועה על שמו ותפילת הילדים בבתי הספר ועוד.

שאלה 2- הגטאות

סעיף א'

רעיון "קידוש החיים" - מול הייאוש הגדול נוכח תנאי החיים הקשים בגטו, טבעה ההנהגה הרוחנית של היהודים את המושג "קידוש החיים" שמשמעותו: לקדש את החיים בכל מחיר, ולעשות זאת תוך שמירה על צלם אנוש (אחד מהמנהיגים הבולטים שנקט קו זה היה הרב יצחק ניסנבוים מגטו ורשה). "קידוש החיים" משמעותו לראות את החיים עצמם כערך עליון אל מול תפיסה הרואה בשמירה על היהדות כערך עליון. מול הרצון הנאצי להשמיד את העם היהודי, חובתו של העם היא דווקא לשרוד ולספר לדורות הבאים את מה שקרה. תפיסה זו עודדה חלק מהיהודים לעמוד מול הייאוש ולא לוותר.

"קידוש החיים" הפך למושג המתאר את המאבק לחיים שהתקיים בגטאות ובמחנות מדי יום במשך שנים. ליהודים לא היו האמצעים להתמודד עם מכונת המלחמה הנאצית האדירה, אך הם יכלו להילחם כדי לשרוד. מאבק ההשרדות התקיים במקביל כמאבק אישי (בו כל אדם ניסה לדאוג לעצמו ולמשפחתו) וכמאבק לאומי, בו שיתפה פעולה קהילת הגטו כולה. הרעיון של "קידוש החיים" גבר על ערכי היהדות ולכן איפשר ליהודים לאכול מזון שאינו כשר, לעבוד בשבת או למסור את ילדיו להצלה בידי נוצרים.

מקור חזותי מספר הלימוד הממחיש את רעיון "קידוש החיים" – מתוך הספר "טוטליטריות ושואה", ישראל גוטמן, הוצאת זלמן שזר, עמוד 182 – "הירש שיליס, תושב הגטו, גטו לודז', 1942. התמונה היא דיוקן והיא צוירה ע"י שיליס במהלך שהותו בגטו ובמחנות. כל התקופה הזו לא חדל שיליס מלצייר. המשך העיסוק באומנות משקף את רעיון קידוש החיים בכך שהאמן נאבק על המשך יצירה גם ולמרות תנאי הגטו האיומים – הרעב, הקור, האלימות הקשה, הצפיפות, המחלות והחולשה, היוצרים מציאות בה המשך היצירה דורש כוחות נפש עצומים.

סעיף ב'

הבדלים בין שני המקורות:

דימוי המורדים –

ע"פ המקור שכתב מפקד האס-אס, שטרופ, היהודים הם פורעי חוק מתוחכמים "...עבדו בצורה מתוחכמת... התקנה יעילה... הסוואה... יחידות קרב של בני 20-30" עליה ניתן היה להתגבר "אך ורק על ידי הפעלה נמרצת ובלתי נלאית של יחידות המחץ..." וכל זאת למרות פחדנותם הטבעית "שבעצם הם מוגי לב מטבעם". שטרופ מעריך את הלוחמים כמי שהצליחו ליצור אתגר אמתי לגרמנים באופן ההסתתרות שלהם וגם בלחימה העיקשת שלהם שחיבה פעולה מוגברת מצד הגרמנים. הדגש שלו הוא על הסתתרות היהודים כעיקר ההתנגדות.

ע"פ קטע המקור שכתב מרדכי אנילביץ המורדים הם לוחמים תקיפים – "...פלוגות שלנו התקיפו את הגרמנים... יוצאות לשטח שלוש פלוגות קרב... ההתנגדות היהודית המזויינת והנקמה הפכו למעשה..." ע"פ אנילביץ, מי שמסתתר הם יהודי הגטו כולם, אך הלוחמים שביניהם יוצאים ובאים, נלחמים מחוץ למסתור ברחבי הגטו באומץ גדול "...לחימה מופלאה ומלאת גבורה..."

ההבדל בין המקורות הוא שהנאצי רואה את עיקר ההתנגדות היהודית בהסתתרות, פעולה פחדנית בעיקרה, והיהודי שם את הדגש על הלחימה הפעילה מחוץ למסתור – אמיצה וגיבורה.

דרך הצגת תוצאות המרד –

ע"פ המקור שכתב מפקד האס-אס, שטרופ, בלחימה נגד המורדים היהודים נהרס הגטו באופן מוחלט "...הריסה מוחלטת של רובע המגורים היהודי על ידי שרפת כל גושי המגורים..." וכל הכוחות נתפסו "הצלחנו לתפוס בסך הכל 56,065 יהודים או להשמידם בוודאות. למספר זה יש להוסיף עוד את היהודים שנהרגו בשעת הפיצוצים..."

ע"פ קטע המקור שכתב מרדכי אנילביץ תוצאות המרד הן ניצחון יהודי. מול כל הקשיים, הסיכונים וחוסר התוחלת "...רק יחידים יחזיקו מעמד..." עומדים ההישגים הכבירים של פגיעה בגרמנים, של נקמה, של הגנה עצמית שמצליחה להחזיק ימים ארוכים למרות עוצמת האויב "הגרמנים ברחו פעמיים מן הגטו... הדבר אותו העזנו לבצע ערכו רב ועצום... ההתנגדות היהודית והנקמה הפכו למעשה..."

ההבדל העיקרי בין המקורות הוא שהנאצי רואה את סיום התהליך – השמדת כל המתנגדים וחסול הגטו, ובוחר לא לראות את ההישגים היהודים במהלך חודש הלחימה, בעוד שהיהודי רואה את הדרך, את התהליך שהסב לנאצים נזק רב, את כל הניצחונות הקטנים לאורך חודש הלחימה עד לסיוף המר המשקפים את האומץ היהודי ואת הנקמה שהושגה.

סיבה אחת להבדלים שהצגתי – הכותב של המקור. המקור הראשון נכתב ע"י מפקד נאצי שקיבל משימה לחסל את הגטו ואת המרד. הוא מתעד את התהליך אך שם דגש על הסוף המוצלח שלו מבחינתו – חיסול הגטו. לעומת הכותב של המקור השני הוא מנהיג המרד היהודי – אנילביץ לא חשב שהמורדים ינצחו את הנאצים,

השאירה הייתה להסב נזק ולנקום ולבחור את דרך המוות, שתהפוך למכובדת ומעוררת השראה – ואת זה הם השיגו. לכן הדגש של כתיבתו הוא הפוך.

שאלה 3- מדיניות גרמניה כלפי היהודים בארצות הכיבוש ובאזורי השפעה שלה סעיף א'

הסבר אחד לקשר בין פלישת גרמניה לברית המועצות ובין תחילת הרצח ההמוני של היהודים – היהודים נתפסו כמנהיגי הבולשביזם, ולכן חיסול הבולשביזם חייב את חיסול היהודים: המלחמה נגד ברה"מ לא הייתה מלחמה שגרתית בעלת יעדים צבאיים, כלכליים ופוליטיים בלבד. מדובר במלחמה אידיאולוגית שהנאצים פתחו בה כדי לסלק מן העולם את האויב המרכזי בעיניהם - **הבולשביזם היהודי. מנקודת מבטם של הנאצים, המשטר הרוסי נוהל על ידי יהודים, והיווה חלק מהממשל היהודי העולמי. על פי האידיאולוגיה הנאצית, בולשביזם ויהדות נחשבים לפנים שונים של אותה רעה.** מכאן שהמלחמה נגד ברה"מ, הייתה מכוונת בסופו של דבר נגד היהודים.

לפני היציאה למבצע ברברוסה, קבלו החיילים הגרמנים פקודה, "פקודת הקומיסרים", ובה הנחייה לחסל את פעילי המפלגה הקומוניסטית ואת היהודים הבולשביקים.

ניתן להציג סיבות נוספות – הצורך לטפל במספר רב של יהודים, יחס הבוז לעמים הסלאביים, חוסר ההתערבות של האמריקאים עד כה.

מקור מתוך הספר המבסס הסבר זה – מתוך "טוטליטריות ושואה", ישראל גוטמן, הוצאת זלמן שזר, עמוד 221, "גלויית תעמולה נאצית" – בגלויה רואים קריקטורה של שתי דמויות – מצידה האחד דמותו של סטאלין ומצדה האחר, אותה דמות הפוכה הופכת לדמות יהודי כפי שמציגה אותה התעמולה הנאצית – האף הגדול, האוזניים הגדולות, המראה כללי הכעור. הגלויה משקפת את הקשר בין השיטה המדינית-חברתית בברית המועצות – הבולשביזם, המיוצגת ע"י סטאלין, לבין היהודי, אבי השיטה והמקדם המרכזי שלה. אם רוצים להשמיד את האחד, חייבים להשמיד את השני.

סעיף ב'

נימוק הטענה כי קורות יהודי צפון אפריקה בזמן מלחמת העולם השנייה הם חלק משואת העם היהודי – עם כניעת צרפת לנאצים ביוני 1940, וכינון ממשלת וישי בחלקה הדרומי של המדינה, עברו יהודי האזור לחיות תחת שלטון זה ובאופן עקיף עברו לחיות תחת השלטון הנאצי. איטליה הייתה בת בריתה של גרמניה כך שגם לוב הושפעה משיתוף הפעולה בין המדינות.

בסתיו 1940, עם המעבר של האזור לשליטת ממשלת וישי, פורסם "תקנון היהודים" ע"י הממשל המקומי – חוקים אנטי יהודיים, שענו גם לרגשות האנטישמיים המקומיים.

הגזרות כללו אריזציה של הרכוש היהודי, הגבלת השתתפות של יהודים במוסדות חינוך ובמסגרות חברתיות ותרבותיות, הוטלה הגבלה על מספר היהודים העוסקים במקצועות חופשיים, וניסיונות להקמת יודנראט (שלא יצאו לפועל במרבית המדינות). בלוב נכלאו מרבית היהודים שהחזיקו בנתינות זרה (צרפתית או בריטית) ונשלחו למחנה ריכוז בתנאים קשים. יהודים בלוב ותוניסיה נלקחו לעבודות כפייה וחלקם נספו בתנאים הקשים בהם הוחזקו ועבדו.

תוניסיה הייתה המדינה היחידה בה הייתה תקופה של שלטון נאצי ישיר למשך כחצי שנה (מנובמבר 1942 ועד למאי 1943). בזמן הזה ניסו הנאצים להחיל את האידיאולוגיה שלהם על יהודי המדינה באופן דומה לאירופה – ביטול ועד הקהילה ומינוי ועד חדש עליו הוטלו משימות לגיוס יהודים לעבודות כפייה, מאסרים המוניים,

החרמת רכוש רב והטלת קנסות כבדים. 20 פעילים פוליטיים מהקהילה נעצרו ונשלחו למחנות השמדה באירופה, שם נרצחו.

שתי עובדות מתוך המקור המחזקות את הטענה –

1. הכנסת יהודים למחנה ריכוז - "בגיאדו היה מחנה ריכוז שהקימו האיטלקים, במיוחד ליהודים מבנגזי... שבזמן שהגרמנים היו בבנגזי הביאות אותם למחנה ריכוז זה" – האיטלקים, משתפי הפעולה עם הנאצים ובעידוד הנאצים, הקימו מחנות ריכוז ליהודים, על מנת לממש את האידיאולוגיה הנאצית בשטח הכבוש בצפון אפריקה.
2. תנאים איזמים במחנה הריכוז - "צפיפות איזומה, סירחון נורא, מקום כמעט בלי אמצעים היגיינים כלל...התמותה שם הייתה גבוהה...חוסר תזונה מוחלט..." בדומה ליחס הלא-הומני של הנאצים ליהודי אירופה, גם במחנה בצפון אפריקה נהגו הנאצים כלפי היהודים באותה המידה – תנאים לא אנושיים, המעודדים מחלות ומוות.

חלק ב'

פרק שני – לאומיות וציונות

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-6

שאלה 4 - מקור – לאומיות ותכנית אוגנדה

סעיף א'

המאפיינים שמלכדים את בני אותו הלאום הם מרכיבים הקושרים, מאחדים ומייחדים את בני הלאום (על התלמיד להציג לפחות שלושה מאלה, ולהקפיד ששנים מתוכם מופיעים במקור):

- א. **שפה לאומית**- עד הופעת הלאומיות התקיימו באירופה שפות וניבים מקומיים שונים ורבים. השוני הגדול לא אפשר תקשורת בין אנשים ופילג אותם (לעיתים אפילו כפרים סמוכים דברו ניבים שונים). התנועות הלאומיות שנאבקו לעצמאות הבינו כי לשפה אחת יש כוח לגבש ולאחד אנשים ולייחד אותם מאחרים. השפה הלאומית היא אמצעי מאחד אך היא גם מקור לגאווה ומאפשרת לכל עם להחיות את עברו ולספר עליו באופן המיוחד רק לו.
- ב. **מנהגים ומסורות** - לכל עם יש מנהגים ומסורות משותפות – תלבושות, מאכלים, שירים, סיפורים, גיבורים עממיים, האופן בו חוגגים חגים – כל אלה מלכדים את העם, מבטאים את הערכים המשמעותיים עבורו ומייחדים אותו מקבוצות אתניות אחרות החיות בסביבתו. סיפורים עממיים נקראים – פולקלור, ותפקידם לספר על הגיבורים העממיים, תכונותיהם ומאפייני הלאום. בנוסף ישנם מיתוסים, שהם סיפורים בהם יש רק גרעין של אמת, ותפקידם להעביר לבני הלאום את הערכים החשובים לגיבושם ולהתהוותם במסגרת הלאומית.
- ג. **עבר ומוצא משותף** – לעם יש "סיפור" היסטורי משותף, גיבורים היסטוריים ועבר מפואר שיש לפעול על מנת להחזיר, ישנה אמונה במוצא משפחתי משותף וקשר גנטי, קשר דם בין כל חברי העם.
- ד. **סמלים** - לכל לאום יש סמלים לאומיים רבים כמו הדגל, סמל המדינה, ההמנון והמטבע. גם ימי חג לאומיים ושמות של אישים המונצחים ברחובות הופכים למעין סמלים לאומיים.

סמלים מהווים מוקד להזדהות, תחושת שייכות וכבוד, וגורם מאחד של בני הלאום (המדינה) בינם לבין עצמם. סמלים מיוחדים את בני הלאום, מעניקים להם זהות משל עצמם ומגדירים אותם לעומת לאומים אחרים.

ה. **זיקה למולדת** - השטח בו נולד ו/או צמח הלאום. פיסת אדמה המעוררת רגשות של אהבה, געגוע, גאווה ואחדות. לשטח זה מיוחסת ההיסטוריה של העם. שטח זה נחשב ל"רכושם" של כלל בני הלאום כקבוצה ולא כאנשים פרטיים.

ו. **שאיפה משותפת למדינה עצמאית של הלאום** – רעיון הלאומיות דחף את העמים להתלכד גם סביב הרעיון שמגיעה לעם עצמאות וריבונות משלו, שלטון עצמאי שיאפשר לעם לממש במולדת שלו את ערכיו וייחודו. זו זכותו ועליה הוא צריך להילחם.

שניים מהמאפיינים הבאים לידי ביטוי בקטע –

עבר ומוצא משותף – "ההיסטוריה של עם ישראל" ז'בוטינסקי מציג את ההיסטוריה היהודית כזו הקושרת אותו יחד, והקושרת אותו לארץ ישראל.

זיקה למולדת – "...מתחילה ומסתיימת בארץ ישראל...האהבה העתיקה לארץ ישראל...מסלול זה יכול להגיע אל קיצו רק בארץ ישראל" הקטע כולו עוסק בזיקה למולדת של העם היהודי. בסכנה של הוויתור עליה לטובת אוגנדה ובעוצמה שיש רק לה לאחד את העם ולהוות את הבית שלו.

בקטע בא לידי ביטוי, גם אם לא באמצעות ציטוטים ישירים, השאיפה המשותפת למדינת עצמאית של הלאום – הדיון בתכנית אוגנדה נעשה נוכח השאיפה של הקונגרס הציוני למצוא מדינה לעם, בה יוכל ליצור לעצמו ריבונות ועצמאות.

סעיף ב'

שני נימוקים נגד תכנית אוגנדה הבאים לידי ביטוי בקטע -

1. בזבוז משאבים כספיים המיועדים לא"י על מקום אחר – "...ושם כבר נעשה דבר מה ולפתע פתאום הסולטן מסכים...חבל לוותר על ההתחלות שנוצרו באוגנדה, הושקעו כספים ומאמצים, ועתה יהיה כל זה לזרים." ז'בוטינסקי מעלה חשש למצב בו עשר שנים לאחר ההחלטה לקחת את אוגנדה, שנים בהן יעשה מאמץ והשקעה להפכה לבית עבור היהודים, ישנה הסולטן העות'מאני את דעתו ויסכים לתת ליהודים את ארץ ישראל. ואז תהיה התלבטות קשה מה לעשות בכל מה שהושקע והוא יתבזבז.

2. אין ציונות ללא ציון, א"י היא המולדת ההיסטורית והבלעדית ורק בה תתכן הגשמת הציונות. לא ניתן לנתק את הקשר בין העם לארץ הייחודית לו – "...המסלול שמן הצעד הראשון ועד לאחרון בו היה כולו פולחן קודש לארץ ישראל. מסלול זה יכול להגיע אל קיצו רק בארץ ישראל." – ז'בוטינסקי מדגיש את הטיעון שטענו רבים בקונגרס – התנועה אינה רשאית להחליט על הבאת העם היהודי לארץ אחרת מלבד א"י. זכות הקיום שלה כתנועה היא למען הקמת בית לאומי בארץ. כל יעד אחר הוא בזבוז זמן ושקרי.

סעיף ג'

הרצל תמך בתכנית אוגנדה מהסיבות באות:

- ניסיונות קודמים של משא ומתן להשגת א"י עבור היהודים נכשלו – הרצל פנה לקיסר הגרמני וישירות לסולטן העות'מאני בבקשה לקבל את א"י או חלקה עבור היהודים ונענה בשלילה.

- אוגנדה תשמש מקלט חרום זמני ועזרה מיידית ליהודים הסובלים מאנטישמיות אלימה – ההצעה הגיעה להרצל סמוך לפוגרום קישינב שהתרחש ברוסיה באותה שנה (1903). הרצל, שביקר ברוסיה ובקישינב וראה את תוצאות הפוגרום נחרד מסכנת המוות בה נמצאים היהודים. לכן הפתרון של אוגנדה היה נראה לו פתרון מידי וטוב דיו כדי לספק מקלט מהאיום.
- היהודים יוכרו כאומה ויש תמיכה של מעצמה (בריטניה) והכרה בינלאומית בתנועה הציונית ומטרותיה – הרצל האמין שהפתרון לבעיה היהודית צריך להיות מדיני וגלוי. קבלת פתרון ותמיכה מבריטניה, המעצמה הגדולה ביותר באותה תקופה היה עבורו הישג.

שאלה 5- הלאומיות באירופה ובארץ ישראל

סעיף א'

תמורה שחלה באירופה במאה ה-19 בתחום התקשורת - אמצעי התקשורת התפתחו במהלך המאה ה-19 באירופה באופן משמעותי, בתוכם הדפוס המתקדם, הפצת עיתונים והמצאת הטלגרף. כל אלה אפשרו קבלת והעברת מידע מהר ובאופן יעיל.

מנהיגי התנועות הלאומיות ניצלו את התקשורת על מנת להביא את רעיון הלאומיות לציבור הרחב. הם כתבו מאמרים בעיתונים, פרסמו כרוזים ודפי מידע, והפיצו באופן נרחב את הקריאה ללאומיות ואת הרעיונות שבבסיסה.

תמורה שחלה באירופה במאה ה-19 בתחום החינוך – בעקבות תהליך העיור החלו לקום בערים בתי ספר והחלה להתפתח מערכת חינוך, מנותקת מהכנסייה, בה הונח בסיס להכשרת הילד להשתלבות בעולם המתפתח. מערכת החינוך שימשה פלטפורמה לרעיונות הלאומיות ולערכי ההשכלה והרומנטיקה, אילו שווקו באמצעותה ודרכה הם עברו מהילדים להורים ולחברה כולה. ככל שרבו המאמנים ברעיון הלאומיות, התחזקו התנועות הלאומיות והצלחתן התרחבה.

סעיף ב'

תמורות שחלו ביישוב היהודי בארץ ישראל בשנים 1882-1914:

תמורה בתחום הביטחון – הקמת ארגון "השומר" –

מושבות העלייה הראשונה נתקלו בבעיות בהגנת היישובים. בין היתר נאלצו להתמודד עם מציאות של גניבה ושווד מצד כנופיות שודדים מאורגנות. השמירה הערבית ששכרו המושבות הוכחה כלא יעילה לאחר שהתברר שחלקם של השומרים שיתפו פעולה עם מעשי הגזל. כך התעורר הצורך בשמירה יהודית.

א. הקמת "בר-גיורא" - בספטמבר 1907 החליטו מספר אישים בולטים בעלייה השנייה (ישראל שוחט, יצחק בן-צבי, ישראל גלעדי, אלכסנדר זייד) להקים במסגרת קולקטיב¹ סג'רה ארגון שמירה חשאי בשם "בר-גיורא" והציעו עצמם כשומרים שכירים במושבות.

ב. מעבר לארגון "השומר" - לאחר כשנה וחצי של פעילות, אשר התרחבה באופן הדרגתי לחלקים שונים בארץ, החליטו החברים להרחיב את הארגון וב-1909 הקימו את ארגון "השומר".

ג. מאפייני הארגון - השומרים, לבושים כערבים ורכובים על סוסים ייצגו נכונות להתמודד עם הסכנות ללא פחד תוך הקרבה עצמית, אומץ לב ומיומנות בנשק. כך תרם הארגון רבות להפחתת נוכחות השומרים הערבים ולחיזוק "היהודי החדש". הם קיימו מיוני קבלה קשים

¹ קולקטיב – עוד צורת התיישובות ניסיונית של הציונות – הפועלים ניהלו את עצמם.

ואימונים קשים אף יותר. אך במקביל, לא ויתרו על רעיון העבודה וההתיישבות. הם קיבלו על עצמם משימות של החזקת קרקע, עיבודה, הכשרתה והשמירה עליה. אנשי "השומר" הבינו, כי השמירה העברית, בדומה לעבודה העברית, היא חלק בלתי נפרד מדמות היהודי החדש, הלוחם, היודע לאחוז בנשק ולדאוג לעצמו. הם התחייבו לעבוד שנה בחקלאות כחלק ממשימות הארגון והתנו את העסקתם במושבות בהעסקת פועלים עבריים בלבד.

הקמת ארגון "השומר" סייעה לקידום הלאומיות היהודית בכך שחיצקה את הזהות היהודית כזהות אקטיבית ופעילה, תכונות מהותיות שנדרשו למאמץ בארץ ישראל. על מנת להקים מדינה ריבונית ועצמאית במרחב של ארץ ישראל נדרש גם כוח מגן וארגון "השומר" היה הראשון שפתח גם את תחום זה ליהודי היישוב בארץ.

תמורה בתחום החינוך – החייאת השפה העברית.

1. פועלו של אליעזר בן-יהודה, מחייה השפה העברית

בן-יהודה הקדיש את חייו למפעל החייאת השפה העברית, והקים את הבית העברי הראשון בעולם – כל השיחות בו התנהלו בעברית. בנו, איתמר, היה הילד הראשון בא"י ששפת אמו – עברית (למרות שאמו דיברה רוסית...). הוא ייסד את עיתון "הצבי", בשפה העברית, בו פרסם רעיונותיו. בן-יהודה ייסד את "ועד הלשון העברית" (לימים, האקדמיה ללשון העברית), וחיבר מילון של השפה העברית. הוא חידש מילים רבות כדי להפוך את העברית לשפה מדוברת. למרות היעדר מורים, חומרי לימוד, ואף מילים בעברית, החינוך הפך לסמל של מאבק למען התרבות והשפה העברית. בשנת 1890 הוקם ביפו בית הספר היסודי הראשון ששפת ההוראה בו הייתה עברית.

2. החינוך העברי מתפתח

החל משנת 1883 השפה העברית החלה לשמש כשפת דיבור בחלק ממקצועות הלימוד בבתי סלונים לבנים "תורה ומלאכה" בירושלים. ב-1903 הוקמה הסתדרות המורים שהגדירה לה למטרה לפעול לזכויות המורים, מצב החינוך וצביונו, החייאת השפה העברית והרוח הישראלית. בשנת 1906 הוקמה 'הגיימנסיה העברית' ביפו וב-1911 היא עברה לתל-אביב ושמה שונה לגיימנסיה "הרצליה" ע"ש הרצל. בית-ספר גבוה לאומנויות "בצלאל" הוקם בירושלים בשנת 1906 ובשנת 1908 העברית הפכה לשפת ההוראה העיקרית במושבות.

3. תרבות ועיתונות בעברית

פעילות ענפה לחיזוק השפה והשימוש היום יומי בה התקיימה באמצעות שימוש בספרות, תרבות וחגים – סופרים רבים החלו לכתוב בעברית בלבד, כמו ש"י עגנון ו"ח ברנר, וערכו ערבי קריאה. להקות תיאטרון חובבות העלו הצגות בעברית – חלקן קלאסיקות מתורגמות וחלקן מקוריות. חגים מסורתיים עוצבו מחדש ברוח חילונית-לאומית והקשר שלהם לארץ חוזק והובלט. נערכו שיעורי ערב ללימוד העברית על מנת שיותר עולים יוכלו להיות חלק מהציבור המרחיב את מעגל העברית והחייאתה.

עיתונות עברית החלה להתפרסם ע"י כל הזרמים הרעיוניים, בתפוצה הולכת ומתרחבת, כאשר היא נכתבת בעברית ומתקיימים בה דיונים ערים על עניין החייאת השפה עצמה, במקביל לדיונים האקטואליים והפוליטיים.

החייאת השפה העברית סייעה לקידום הלאומיות היהודית בכך שקבעה את שפת הלאום בארץ. לאחר מאבק מול היידיש ושפות נוספות, ניצחה העברית והפכה לשפה הרשמית של העם היהודי בציון. חשיבותה של שפה לאומית היא עליונה במאפייני הלאום ואין כמותה לקשור וללכד את

העם, לאחד ולייחד אותו מסביבתו. השפה הלאומית מהווה גם מקור לגאווה ומאפשרת לכל עם להחיות את עברו ולספר עליו באופן המיוחד רק לו.

שאלה 6- התנועות הלאומיות – מטרות והגשמה

סעיף א'

מטרות התנועות הלאומיות שפעלו באירופה במאה ה-19 היו אלה:

1. מאבק לשחרור מעול כיבוש זר להשגת עצמאות או מאבק נגד בית המלוכה והכנסייה ובעד הרחבת זכויות בני הלאום (תלוי במצב במדינה).
2. מאבק למימוש ערכי תנועת ההשכלה: חירות, שוויון, ליברליזם.
3. איחוד יחידות פוליטיות נפרדות לכדי מדינה אחת.
4. קביעת אחידות פנימית במדינה: שלטון אחד, שפה, תרבות, מטבע, המנון, דגל.

הדרכים בהן פעלו התנועות הלאומיות כדי להגשים את מטרותיהן היו:

טיפוח תודעה לאומית וחיזוק הזהות הלאומית – הקמת מסגרות לאומיות, יצירת וטיפוח תרבות לאומית, יצירת סמלים וטקסים לטיפוח הרגש הלאומי. בעיקר ע"י שימוש באמצעים חינוכיים להפצת המסר הלאומי ולחיזוק וטיפוח הלכידות בין כל בני הלאום: באמצעות החינוך דאגו להאדיר את מורשת העבר המשותף, העבירו מסרים המתרכזים במאפיינים האתניים הייחודיים לאותו לאום והרחיבו את השימוש במיתוסים ובסמלים לטובת הגברת הנאמנות ותחושת השייכות ללאום.

פעילות פוליטית להקמת מדינה לאומית - הקמת אגודות חשאיות, הפגנות וניסיונות להביא למהפכות לאומיות, חיפוש אחר בעלי ברית בפעילות דיפלומטית ויציאה למלחמות.

סעיף ב'

עיקרי התוכן של הצהרת בלפור:

הצהרה היא איגרת ששלח שר החוץ הבריטי, הלורד בלפור, אל הלורד וולטר רוטשילד, שהיה נשיא הכבוד של הפדרציה הציונית באנגליה.

בהצהרה בריטניה מפרסמת כי היא רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי, וכי היא מתחייבת לסייע לעם היהודי בהקמתו בארץ ישראל, וזאת בשני תנאים:

א. שלא ייעשה דבר העלול לפגוע במעמדם המדיני או בזכויותיהם של היהודים היושבים בגולה – התנאי מתייחס לחשש של יהודים משתלבים ואנטי ציונים שמעמדם במדינות השונות ייפגע. החשש שלהם היה שיזהו אותם עם הציונים, הם יואשמו בנאמנות כפולה והדבר אף עלול לגרום להתפרצויות אנטישמיות נגדם.

ב. שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויותיהם הדתיות והאזרחיות של העדות הלא-יהודיות בארץ-ישראל – התנאי מתייחס לקבוצות החיות כבר ברחבי א"י. הן אינן מוגדרות כקבוצות לאומיות, כמו היהודים, אלא על דרך השלילה – עדות לא יהודיות, ויש לשמור על זכויות הפרט שלהן ולא על זכויות לאומיות כלשהן.

הצהרה קידמה את מטרת התנועה הלאומית היהודית –

הצהרה עוררה עם פרסומה התלהבות ושימחה גדולה בתנועה הציונית וברחבי העם היהודי. לאחר שנים רבות שעברו מהקונגרס הראשון, בהן תנופת התנועה קצת נעצרה, ולמרות הערפול ומגבלותיה, התקבלה

ההצהרה כהישג אדיר, אבן פינה בתולדות הציונות שפתחה אפשרויות חדשות. התנועה הציונית ראתה בהצהרה מסמך היסטורי חשוב משום:

- ♦ היה זה ניצחון פוליטי לציונות המדינית של הרצל, התחושה הייתה שווייצמן השיג את הציאטרט שהרצל ייחל לו, והציונות קיבלה הכרה של אומות העולם.
- ♦ ההצהרה ליכדה את העולם היהודי-ציוני ושמשה זרז לעלייה השלישית.
- ♦ מכאן ואילך הצהרת בלפור תשמש קלף מדיני בידי ההסתדרות הציונית במאבקה בממשלת בריטניה למילוי התחייבויותיה. ההצהרה הפכה לאבן פינה של הציונות המדינית לא בגלל מה שיש בה אלא בגלל הפירושים והמשמעויות שייחסו לה התנועה הציונית מזה והעולם הערבי מזה.
- ♦ חבר הלאומים יאמץ לאחר המלחמה את הצהרת בלפור ויעניק לבריטניה מנדט על א"י, שבו כלולה ההצהרה ועל בסיס הצהרה זו.

פרק שלישי – המאבק על הקמת מדינת ישראל

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 7-9

שאלה 7 - מקור – היישוב היהודי בארץ ישראל בשנים 1945-1947

סעיף א'

מפעל ההעפלה ביטא את מאבק הישוב נגד מדיניות ה"ספר הלבן" אשר הגביל את העלייה היהודית לא"י. מפעל ההעפלה ניסה להוכיח לבריטים ולעולם כי זו זכותם הלגיטימית של היהודים העקורים מאירופה להגיע לא"י. מפעל ההעפלה התקיים לאורך כל שנות המאבק בבריטים.

מטרות ההעפלה:

- הצלת יהודים -בעיקר פליטי השואה שנותרו באירופה ורצו לברוח ממנה עם סיום מלחמת העולם השנייה.
- חיזוק היישוב – הגדלת מספר היהודים בארץ ישראל והגברת הכוח למגוון המשימות העומדות בפני היישוב – חיזוק הכלכלה והתעשייה, ההתיישבות, ארגוני הביטחון.
- העלאת מצוקת היהודים על סדר היום במטרה לחזק את דעת הקהל העולמית נגד מדיניות הספר הלבן – המדיניות הבריטית שמנעה את כניסת הפליטים לארץ תועדה ופורסמה בתקשורת העולמית ושימשה לעיצוב דעת הקהל והמנהיגים בעולם לגבי המתרחש בארץ.
- ללכד את העם היהודי בתפוצות ולחזק את **הציונות**: להבהיר שביתו של כל יהודי הוא א"י. בקריקטורה ניתן לראות ביטוי למטרה הראשונה והאחרונה – הצלת פליטי השואה מאירופה וההבהרה שביתו של כל יהודי היא א"י. דמות היהודי בסירה הקטנה עם דגל ישראל ושק המטען מאשווץ המשקפת את ניצולי השואה, מוצגת אל מול קני התותחים של המשחתות הבריטיות הניצבות בכוננות בים התיכון על מנת למנוע ממנו להגיע הביתה לארץ ישראל. עוצמת הצי הבריטי המופעלת על היהודי הבודד, שניצל מאימת הנאצים וכל רצונו להגיע הביתה.

סעיף ב'

"תנועת המרי העברי" -

עם סיום מלחמת העולם השנייה הייתה ציפייה ביישוב היהודי שהבריטים ישנו את מדיניותם, כפי שנקבעה ב"ספר הלבן השלישי". למרבה האכזבה, לא עשו הבריטים כל שינוי. תגובת היישוב היהודי הייתה חיזוק המאבק בתחום הצבאי.

באוקטובר 1945 נחתם הסכם בין שלוש המחתרות שפעלו בארץ נגד הבריטים - ההגנה, האצ"ל והלח"י, בו סוכם על הקמת ארגון גג לטובת פעולה משותפת ומתואמת של המאבק בבריטים – תנועת המרי העברי. התנועה פעלה 10 חודשים – בין אוקטובר 1945 ועד ליולי 1946.

מטרות הקמת תנועת המרי העברי (למה להקים תנועה מאוחדת)

1. המטרה הכללית היא שינוי המדיניות הבריטית והתקדמות לקראת הקמת מדינה, הפעם באמצעות פעילות צבאית.
 2. חיזוק כוחו של היישוב היהודי מול בריטניה: המחתרות הגיעו למסקנה כי פעולה משותפת ומתואמת של שלוש תנועות, תביא להגברת כוחו של היישוב היהודי בא"י במאבקו מול בריטניה ותייצר פעולות גדולות ומשמעותיות יותר כנגד הבריטים.
 3. גיוס דעת קהל עולמית: פעולה משותפת תאפשר חשיפה משמעותית יותר למצוקת היהודים פליטי השואה. כך ניתן יהיה לגייס את דעת הקהל העולמית נגד מדיניות שלטון המנדט הבריטי בא"י.
 4. הכפפת ארגוני הפורשים: הנהגת היישוב רצתה להכפיף את ארגוני הפורשים (לח"י והאצ"ל) למרותה במטרה למתן את פעולותיהם שנתפסו כקיצוניות.
- דרך הפעולה של תנועת המרי:

- כל אחת מהמחתרות המשיכה לפעול בנפרד אך נקבעה מפקדה משותפת – ועדת X, בה היו חברים נציגי כל הקבוצות הפוליטיות המרכזיות ביישוב. כל הפעולות אושרו ע"י הוועדה שהייתה כפופה לסוכנות היהודית.
 - כל מחתרת רכשה בעצמה את הנשק שלה ללא צורך באישור המפקדה.
 - נקבעו פגישות קבועות בין נציגי המחתרות, בהן דנו על פעולות בתחום המעשי והמדיני.
 - פעולות "תנועת המרי" נשאו אופי סמלי - נבחרו יעדים בעלי חשיבות צבאית ופוליטית.
- לדעתי לפעולות תנועת המרי הייתה השפעה על החלטת הבריטים להעביר את שאלת א"י לאו"ם. פעולות התנועה סייעו להתשת הבריטים בארץ. למשל פיצוץ תחנות משטרה ומכ"ם בריטיות ברחבי הארץ - בגבעת אולגה, סידני עלי (הרצליה), כפר ויתקין ושפיים, גרמו לבריטים לקושי בשליטה בארץ, ובעיקר בחופים בהם ניסו למנוע ממפעילים לעלות. לדעתי מדובר בהשפעה מצטברת, שפעולות תנועת המרי היו חלק ממנה. בנוסף לה, הפעולות האלימות של האצ"ל והלח"י, פעולות ההעפלה שנעשו מול עיני העולם כולו והפעולה המדינית הרצופה והעיקשת של מנהיגי היישוב והציונות בעולם הפכו את פעילות היישוב לאחר הסיבות להעברת שאלת א"י לאו"ם.

שאלה 8 - החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947

סעיף א'

- השיקולים שהניעו את ברית המועצות לתמוך בתכנית החלוקה שעלתה להצבעה באו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 –
1. השפעת המלחמה הקרה - תמיכה במדינה יהודית תאפשר לברה"מ השפעה באזור, זאת ע"י הפיכת המדינה היהודית נאמנה לברה"מ (הצבעה תומכת בהקמת המדינה תשיג את הנאמנות). בכך תוכל ברה"מ ליזכות בדריסת רגל במזרח התיכון ולבסס את מעמדה באזור, במסגרת כוונות ההתפשטות שלה על רקע המלחמה הקרה.

2. **הסבל היהודי בתקופת השואה מצדיק הקמת מדינה ליהודים**, (על פי נאום גרומיקו): גרומיקו הזכיר בנאומו את סבלו של העם היהודי בכלל ובתקופת מלחמת העולם השנייה בפרט, ואת חוסר האונים שגילו מדינות העולם בהצלת העם היהודי. לכן מגיעה ליהודים מדינה משלהם.
3. **תחושת ההזדהות של העם הרוסי עם גורלם של היהודים במלחמת העולם השנייה**: גרומיקו בנאומו הדגיש את הסבל והייסורים שעבר העם היהודי בשואה, ואת המחיר הכבד ששלמה ברה"מ במהלך המלחמה. שני אלו יצרו תחושת שותפות גורל של ברה"מ עם היהודים. לכן מגיעה לעם היהודי פיצוי בדמות המדינה כפי שגם לברה"מ מגיעה פיצוי על סבלה במלחמה.
- תרומת תמיכה זו להכרעה באו"ם בעד תכנית החלוקה - העמדה של ברה"מ הייתה הפתעה והיא דרבנה את ארצות-הברית לתמוך גם כן בתוכנית החלוקה כדי לא להשאיר לברית-המועצות את ההשפעה באזור לאחר עזיבת הבריטים. האמריקאים חששו שנוכחות סובייטית במזרח התיכון תעביר לצדס גם את הערבים ותפגע בכך באינטרסים האמריקאים.
- כך נוצר מצב נדיר בו שתי המעצמות הצביעו בעד החלוקה, ומרבית מדינות העולם שהושפעו מהמלחמה הקרה ביניהן, הצביעו כמוהן.

סעיף ב'

עיקרי תוכנית החלוקה שהתקבלה באו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 -

- סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל - לא יאוחר מ-1 באוגוסט 1948.
- חודשיים לאחר יציאת הצבא הבריטי יקומו בא"י 2 מדינות - מדינה ערבית ומדינה יהודית וירושלים יקום שלטון בינלאומי:
 - מדינה יהודית: הנגב, מישור החוף מבאר טוביה ועד עכו, רוב העמקים, הגליל התחתון והמזרחי כולל הכינרת ואגם החולה. 55% משטח א"י.
 - מדינה ערבית: הגליל המערבי, יהודה שומרון. 45% משטח א"י.
 - אזור בינלאומי בפיקוח האו"ם שיכלול את העיר ירושלים וסביבותיה. האזור שיהיה מפורז משום קדושתה של ירושלים לשלוש הדתות. כמושל העיר לא יתמנה יהודי או ערבי אלא אדם מבחוץ. את ביטחון הפנים תאבטח משטרה שאנשיה יגויסו בחו"ל.
- קיום אחדות כלכלית בין שתי המדינות ושיתוף פעולה ביניהן בענייני תחבורה ומקורות מים.
- עד לביצוע ההחלטה נקבעה תקופת מעבר קצרה:
 - על ממשלת המנדט למסור בהדרגה את סמכויותיה לוועדת ביצוע בינלאומי מיוחדת לתקופת המעבר. בתקופת המעבר יפונה שטח מתאים במדינה היהודית ובו נמל לצורכי עלייה.
 - הועדה הבינלאומי המיוחדת תקבע את הגבולות של כל מדינה, ובכל מדינה תקום ממשלה זמנית שתגייס גם כוח משטרה כדי לשמור על הסדר ועל הגבולות.
- יתרון אחד של תכנית זו עבור היישוב היהודי בארץ ישראל והתנועה הציונית - יש אישור של העולם להקים מדינה יהודית בארץ ישראל. הצ'רטר אליו חתר הרצל עם הקמת התנועה, הושג סוף-סוף.
- חסרון אחד של תכנית זו עבור היישוב היהודי בארץ ישראל והתנועה הציונית - ירושלים נקבעה כבינלאומית בשליטת האו"ם. בנוסף לחוסר ההסכמה של האו"ם לחלק את העיר בדומה לחלוקת הארץ, הייתה בשטח המדינה הערבית, כך שליהודים קשה יתר להגיע למקומות הקדושים להם.

שאלה 9- מלחמת העצמאות והסכמי שביתת הנשק

סעיף א'

מלחמת העצמאות הייתה מלחמה על הקמתה ועל קיומה של מדינת ישראל – טענה זו ניתן לנמק באמצעות הבנת תיקוף המלחמה – מדובר בעצם בשתי מלחמות המתקיימות ברצף – מלחמה פנימית בין היישוב היהודי וערביי הארץ – החל מהחלטת החלוקה באו"ם, בכ"ט בנובמבר 1947, ועד להכרזת העצמאות ב-14 במאי 1948, מלחמה על הקמת המדינה. בתקופה זו הבריטים עדיין בארץ וערביי הארץ, בסיוע מתנדבים ממדינות ערב השכנות מנסים במאמץ גדול למנוע את הקמת המדינה. לשם כך הם פוגעים בערים המעורבות, ביישובים המבודדים, בדרכים ובתשתיות של היישוב היהודי ואף מכניסים את ירושלים למצור. התאוששות היישוב באמצעות תכנית ד' מאפשרת בסופה של התקופה את הקמת המדינה. אך מלחמת העצמאות לא הסתיימה בכך. המאבק על קיומה של המדינה הצעירה ממשיך לתוך תקופת המלחמה השנייה – המלחמה הסדירה, מלחמה בין צה"ל הצעיר לבין צבאות מדינות ערב הפולשות לשטחה של ישראל. בשלב מלחמה זה, לפחות בחלקה הראשון קיומה של המדינה נמצא בסכנה אמיתית, כוחותיה של המדינה הצעירה היו מותשים לאחר לחימה ממושכת, כמות הנשק ואיכותו נפלו באופן משמעותי מזה של האויב (רק 60% מאנשי ההגנה היו בעלי נשק אישי), והיא התמודדה במקביל עם הקמת מדינה: קליטת גלי עלייה גדולים, הכפפת המחתרות לצה"ל ואירועי קיצון כמו אלטלנה ורצח שליח האו"ם.

סעיף ב'

"הקו הירוק" הוא קו הגבול שסוכם בהסכמי שביתת הנשק של סיום מלחמת העצמאות מול סוריה, לבנון, מצרים וירדן. גבול זה הוכר ע"י מרבית העולם כגבול הבינלאומי של מדינת ישראל, אך מדינות ערב החתומות עליהם ראו בו קו גבול צבאי בלבד ולכן זמני. הקו עובר ברובו על גבולות ישראל המנדטורית – הגבול שהיה בין המנדט הבריטי לשכנות הערביות, ללא יהודה ושומרון וחבל עזה. עיקרי ההסכמים עם כל מדינה מפרטים את מתאר הגבול עצמו. מניע אחד של מדינת ישראל לחתום על הסכמי שביתת הנשק בסיום מלחמת העצמאות – המצב האסטרטגי השתפר: המצב המדיני השתפר – עם הקמת המדינה הכירו בה מרבית מדינות העולם ובמאי 1949 התקבלה כחברה באו"ם. המצב הצבאי השתפר ויש רצון לשמרו – הגליל כולו בידי צה"ל, בדרום גורשו המצרים למעט "כיס פאלוגיה". הלחימה עם הירדנים נעצרה ויש נכונות לסכם עימם את קווי הגבול. מניע אחד של מדינות ערב לחתום על הסכמי שביתת הנשק בסיום מלחמת העצמאות – המצב הצבאי היה גרוע ונעשה מאמץ לעצור את ההתדרדרות ולהינצל מתבוסה מוחצת. בכל החזיתות נעצרה הלחימה עם ניצחון של צה"ל ומנהיגי מדינות ערב חששו שהתמשכות המלחמה רק תוביל להפסדים נוספים.

פרק רביעי – סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל

הנבחרים נדרשו לענות על אחת מהשאלות

שאלה 10 - מקור – היהודים בארצות האסלאם**סעיף א'**

מצב היהודים בעירק בתקופה בה נשלח המכתב ע"פ תיאור המחבר – בתקופת כתיבת המכתב – 1922, שולטים בעירק הבריטים. באותה תקופה חיו בעיראק כ-120 אלף יהודים. מעמד המשפטי היה זהה למעמד של המוסלמים. ליהודים ניתנו חמישה מושבים בפרלמנט, זכות לנהל מערכות חינוך ודת עצמאיות ואפשרות לשרת במשרות מטעם השלטון. במכתב עדות רבה למצבם הטוב של היהודים בחברה עירקית – "...תופסים מעמד חשוב. הם מהווים שליש מאוכלוסיית הבירה ותופסים חלק גדול

של סחר הארץ ומייצגים שיעור יותר גדול של משכילים מאשר המוסלמים... היהודי נחשב... כאדם מוצלח מאוד..."

יחד עם זאת כאשר הם נוקטים בעמדה פרו-ציונית, הם מהווים איום על הלאומיות העירקית המתעוררת – דווקא בגלל מעורבותם הגדולה החברה ובכלכלה המקומית "אתם יודעים שבכל ארצות ערב התנועה הציונית נחשבת כאיום רציני על החיים הלאומיים הערניים... הארץ מצפה ממנו לגמול לה בחזרה על טובותיה הפזרניות... יוכיח נאמנות בלתי מעוררת לארצו...". יש ציפייה שהיהודים יגלו נאמנות לעירק. אחת הסיבות שהובילה להידרדרות במצב היהודים בארצות האסלאם החל משנות הארבעים של המאה ה-20, הבאה לידי ביטוי בקטע היא הלאומיות הגוברת בארצות האסלאם – המגמות הלאומיות בעולם הערבי הדגישו את המשותף בין בני הלאום ודחו גילוי תמיכה בכל לאומיות אחרת, מתחרה. העירקים תפסו את הציונות כזהות אויבת וכרצון יהודי להיפרד מהחברה ההולכת ומתגבשת "התנועה הציונית נחשבת כאיום רציני על החיים הלאומיים הערניים..." בנוסף זוהתה הציונות כזו השוללת את זכויות הפלסטינים בא"י ולכן "כל אהדה לתנועה הציונית אינה אלא בגידה בנושא הערבי".

סעיף ב'

לדעתי הגורם העיקרי שהוביל ליציאת היהודים מעירק היה מלחמת העצמאות של מדינת ישראל - לאחר פרוץ מלחמת העצמאות והקמת מדינת ישראל (1948), התעורר גל של פגיעות ביהודים, בבגדד ובמקומות נוספים. על רקע השתתפות כוחות צבא עיראקי במלחמה בישראל החל השלטון להחמיר את יחסו ליהודים. המקרה החמור ביותר היה כאשר סוחר יהודי עשיר בשם שפיק עדס, הואשם ברכישת נשק עבור הציונים בא"י. הוא נידון למוות והוצא להורג בפני המון גדול שבא לחזות בתלייתו. כישלונות הצבא העיראקי במלחמת העצמאות גרמו לכך שעוד ועוד יהודים הועמדו למשפט ונאסרו לתקופות מאסר שונות.

מיד לאחר תום המלחמה, בשנת 1950 הבינה ממשלת ישראל, שחיי יהודי עיראק בסכנה קיומית ויש להעלותם באופן מידי לארץ ישראל. ממשלת עיראק הסכימה לעלייה המאורגנת בתנאי שהיהודים יוותרו על כל רכושם. במבצע עלו לארץ כ- 120,000 יהודים (בעיראק נשארו כ- 6,000 יהודים בלבד).

שאלה 11 - קליטת העלייה בשנות החמישים והשישים

סעיף א'

מדיניות "כור ההיתוך" - "כור ההיתוך" הינו השם שניתן לתפיסה שהנהיגו מנהיגי המדינה בנוגע לקליטת העולים בשנים אלו. בבסיס התפיסה עמדה המטרה לשלב באופן מוחלט את המהגרים החדשים בחברה הישראלית גם במחיר מחיקת זהותם התרבותית הקודמת. על פי תפיסת כוך ההיתוך, יש לבנות בארץ תרבות ישראלית חדשה ולכן על העולים לוותר על תרבותם ואורח חייהם הקודמים. בן גוריון שאף ליצור אפיון של דמות "הישראלית", ולאפיין אנשים לא כ"עיראקים", "פולנים" וכו' אלא כ"ישראלים". לבן-גוריון היה חשש גדול, כי חברה שתיבנה מקבוצות מרובות ומגוונות כל-כך, לא תצליח להישאר מאוחדת. דמות "הישראלית" ע"פ התפיסה הוא "הצבר": חזק, מגן על מולדתו, חי מעבודת כפיים (עבודה פיזית), בעל תרבות מערבית (אירופאית) ומעמיד את צרכי החברה מעל צרכיו האישיים. הנחות היסוד של תפיסת כור ההיתוך:

- השאיפה לאחידות תרבותית של אזרחי המדינה – כמו בשאר המדינות המודרניות.
- קיים מדרג תרבותי: התרבות של "היהודי החדש" שנוצרה בארץ בימי העלייה השנייה, טובה יותר מהתרבויות האחרות מהן הגיעו העולים החדשים.

- שלילת הגולה: הנחת היסוד לפיה היהודי בגלות היה "חולה" ובא"י עליו להבריא ממחלתו – כלומר להיות חזק, לדעת להגן על עצמו, לעבוד בעבודות פיזיות (ולא במקצועות שקשורים לכסף כמו בגולה). ציטוט שמלמד על הנחה זו: "יש להוציא את היהודים מהגלות ולהוציא את הגלות מהיהודים".
- המדינה ראתה עצמה כבעלת זכות לדרוש מכל העולים, מכל הגלויות, לזנוח את תרבותם הקודמת ולאמץ את התרבות העברית החדשה.

הסיבות לנקוט במדיניות זו

כמו כל תופעה היסטורית, יש לבחון את גישת "כור ההיתוך" בהקשרה ההיסטורי:

- נוצר צורך ליצור זהות חדשה למדינה חדשה. חלק מבניית זהות חדשה הוא שלילת הזהות הקודמת של כל התושבים.
 - לאחר הקמת המדינה נקלט מספר חסר תקדים של עולים וממספר גדול של מדינות ותרבויות והיה חשש שלא ניתן יהיה להתמודד עם אתגרי המדינה ללא אחידות בין אזרחיה.
 - הזהויות השונות נתפסו כאיום על הזהות שכבר נוצרה בארץ (במיוחד כשקיימות שלל זהויות משלל מדינות) ועלה חשש שהעולים ישנו את אופייה של המדינה שהתגבש ע"י החלוצים.
- מדיניות כור ההיתוך התבטאה בדרכים רבות: קליטת בני נוער בקיבוצים, עיברות השמות וכפיית התנהגות "צברית" במעברות.

מדיניות "כור ההיתוך" השפיעה על דרכי הקליטה בתחום החינוך - אחד האמצעים של הממשלה להתמודד עם קליטת העלייה וגיבושה של החברה הייתה חקיקה בתחום החינוך: הנחלת הלשון העברית, חוק לימוד חובה וחוק חינוך ממלכתי. בשנים הראשונות לקיומה, מערכת החינוך הישראלית שיקפה באופן קיצוני את תפיסת כור ההיתוך, בכך שהיא שאפה למחוק אצל העולים את הסימנים שהוגדרו "גלותיים". בן גוריון דרש שהחינוך במחנות העולים יהיה אחיד, ועל פי תפיסה זו למשל, חויבו למשל ילדים עולים דתיים, בעיקר מתימן, לגזוז את פאותיהם.

מדיניות "כור ההיתוך" השפיעה על דרכי הקליטה בתחום ההתיישבות – הקמת עיירות הפיתוח - עיירות הפיתוח היו ניסיון לפתור את מצוקת הדיור שנוצרה בגלי העליות הגדולים, ולחזק את מעגל ההתיישבות בארץ. המטרות הלאומיות לשמן הוקמו עיירות אלו: פיתוח התיישבות באזורים שוממים בארץ ובגבולותיה, פתרון לבעיות הדיור, פיתוח תעשייה וכלכלה בארץ לצמצום התלות בגורמי חוץ.

עיירות הפיתוח נועדו להיות בעלות אופי תעשייתי – כלומר המפעלים סיפקו את מקור הפרנסה העיקרי של התושבים (כמו מפעלי ים המלח ליד דימונה). בין 1948 – 1963 הוקמו ברחבי הארץ כ-30 עיירות פיתוח בנגב ובמרכז. ברוב הערים לא מנתה האוכלוסייה יותר מ-20,000 נפש. התיישבות זו שינתה את פניה של המפה העירונית בישראל.

קליטת העולים בעיירות הפיתוח לקתה בחסר – הן מבחינה חברתית והן מבחינה מקצועית. העולים הושארו כקבוצה נבדלת, שזכתה ליחס מזלזל מצד ותיקי הישוב. כמו כן, העולים עברו הסללה מקצועית לפי צרכי המדינה ולא לפי כישוריהם או רצונותיהם. מדיניות זו היא ניצניה הראשונים של הפער העדתי שאותותיו ניכרים עד היום

סעיף ב'

אירועי ואדי סאליב – וואדי סאליב היא שכונת עוני (ערבית לשעבר) בתחתית העיר חיפה, שמרבית תושביה בשנות ה-50 היו יוצאי מרוקו שנשלחו להתגורר בה.

בשנת 1958, חיו בארץ כ-160 אלף יוצאי מרוקו ומצבם היה קשה. רבים מהם התפרנסו בדוחק מעבודות זמניות והתגוררו בעיירות מרוחקות. אלו מהם שהגיעו אל הערים הגדולות, התגוררו בשכונות עוני צפופות, דוגמת ואדי סאליב. בשנה זו עדיין חיו משפחות רבות במעברות, שרבות מהן היו מקרב יוצאי מרוקו.

האירועים

המהומות בואדי סאליב התחילו בתגרה מקומית בבית קפה בשכונה. כוחות משטרה שהגיעו למקום, ירו באחד המשתתפים בתגרה, **עקיבא אלקריף**, שלטענתם היה שיכור וגילה התנגדות. הפצוע הובל לבית חולים אך בשכונה נפוצו שמועות-שווא שהסעירו את הרוחות, לפיהן הפצוע מת.

קבוצת פעילים מהשכונה, ניצלו את האירוע כדי לקדם את מטרותיהם החברתיות-פוליטיות. הם חיברו כרוז אשר קישר בין הכוח שהפעילה המשטרה כלפי השיכור, ובין יחס הקיפוח והאפליה כלפי העולים ממרוקו תושבי ואדי-סאליב. הפעילים אירגנו הפגנה בה נשאו דגלים שחורים ואת דגל המדינה טבול בדם. ההפגנה התפזרה ללא אלימות. למחרת שוב התחוללו התפרעויות בכמה מוקדים בשכונה: המתפרעים הציתו מכוניות, פגעו בבתי קפה ובמועדונים של מפא"י (מפלגת השלטון) ושל הסתדרות העובדים (ארגון המזוהה עם השלטון ועם היישוב הוותיק). צעירים מהשכונה עלו להר הכרמל ופגעו בחלונות ראוה ובאוטובוס נוסע. בתגובה, עצרה המשטרה חלק מהמפגינים, אך המהומות התפשטו לאזורים נוספים בארץ.

תוצאות האירועים

בעקבות המהומות הוקמה ועדת חקירה ציבורית. על הוועדה הוטל לבדוק את הגורמים לאירוע ואת מהלכו, ולהציג המלצות לטיפול במניעתם בעתיד. בפני הוועדה העיד אחד מיוזמי המאבק - דוד בן הרוש.

דבריו שיקפו את המרירות הרבה של יוצאי צפון אפריקה, והביאו לתחילתו של ויכוח חריף שהתנהל בעיקר בעיתונות. חלק מהציבור טען כי בישראל אכן מתקיימים קיפוח ואפליה על רקע מוצא עדתי. אך היו גם שסירבו לשמוע את קולות הביקורת של יוצאי צפון אפריקה וטענו כי מצבם הירוד נובע "מאיכותם" (כלומר הם אינם מוכשרים מספיק ומובילי המאבק הם "יסודות עבריינים").

המהומות ברחבי הארץ ומסקנות הדו"ח, חייבו את מקבלי החלטות בישראל ואת הציבור להתעסק בנושא שעד עתה לא עמד בראש סדר היום. רבים החלו להבין כי המהומות נבעו ממצוקה חברתית-עדית קשה, ופתרון הבעיות מחייב תכנון מדיניות שתשנה את סדר העדיפויות של החברה בישראל. האירועים אכן השפיעו על החלטות הגורמים הממלכתיים בתחומים חברה וכלכלה.

השפעת אירועי ואדי סאליב על החברה הישראלית

1. שאלת הקיפוח של עולי ארצות האסלאם הועלתה בפעם הראשונה במלוא חריפותה בפני כלל אזרחי המדינה: נחשפו המרירות והתסכול שהצטברו בקרב עולי ארצות האסלאם נגד החברה והממסד במדינת ישראל. החסרונות והקשיים של תהליכי הקליטה של חלק מיהודי ארצות אלה, הועלו בפעם הראשונה למודעות הציבור והמדינה.
2. בעקבות המלצות הוועדה הציבורית, ביצעו הממשלה והעיריות תיקונים ושיפורים מיידיים: שכר הפועלים הוגדל, מכסת ימי העבודה בחודש שנתנו לשכות העבודה הוגדלה, מתן קצבאות למשפחות מרובות ילדים זורז, ונעשו ניסיונות לפתור בעיות של מחוסרי דיור ומפוני מעברות.
3. המפלגות הוותיקות הגדילו את מספר המועמדים יוצאי ארצות האסלאם. במקביל הוקמו מספר רשימות לכנסת שרוב חבריהן יוצאי עדות המזרח.
4. אירועי ואדי סאליב, מהווים את הניצנים הראשונים להמשך המאבק בשנות ה-70 של תנועות המחאה כמו "הפנתרים השחורים".

שאלה 12 - מלחמת ששת הימים (1967) ומלחמת יום הכיפורים (1973)

סעיף א'

הגורמים לפרוץ מלחמת יום הכיפורים:

מנהיגי מצרים וסוריה רצו להשיב את הכבוד והשטחים:

- א. רצון לשקם את כבוד הצבאות והעם שנפגע קשות במלחמת ששת הימים. המצרים הרגישו שישראל מזלזלת ביכולות הצבאיות המצריות, בעיקר בעקבות ההפתעה שהשיגה והניצחון במלחמת ששת הימים.
- ב. הרצון להחזיר למצרים וסוריה את השטחים שהפסידו במלחמות שונות (מלחמת העצמאות, ששת הימים). משלא הושגה התקדמות בהחזרת השטחים באופן מדיני, ביקש סאדאת לשבור את הקיבעון המדיני ע"י מלחמה. סאדאת ראה כנראה בפתיחת המלחמה מהלך שיגרום לפתיחתו של משא ומתן מדיני שיביא לנסיגת ישראל מסיני.

בין השנים 1970-1972 פנה סאדאת לאו"ם ולאמריקאים מספר פעמים בבקשה להיכנס למשא ומתן עם ישראל. בכל הפעמים הציג דרישות מקדימות לשיחות - נסיגה מלאה מסיני ועזה והשגת פתרון צודק לפליטים הפלסטינים. ממשלת ישראל הודיעה כי היא מוכנה למו"מ אך ללא תנאים מוקדמים או התחייבות מראש על גבולות סופיים. לאור הפערים הגדולים בין העמדות, ננטשו יוזמות המו"מ.

בשנים אלו איים סאדאת מספר פעמים שיצא למלחמה נגד ישראל ואף הכריז כי הוא מוכן להקריב מיליון חיילים כדי להחזיר את האדמות המצריות – אף אחד מהאיומים לא יצא לפועל.

המלחמה החלה בהפתעה מוחלטת לצד הישראלי. ההפתעה נבעה מהסיבות האלה:

1. תפיסה מודיעינית שגויה - "הקונספציה"

למודיעין הישראלי הייתה תפיסה שגויה לגבי המציאות מול מדינות ערב והסיכוי לפרוץ מלחמה. ההנחה השגויה גרמה לחוסר הערכות ומוכנות של המנהיגות הישראלית ושל הצבא ובכך תרמה לפרוץ המלחמה. הנחות היסוד של המודיעין הישראלי היו:

א. מצרים לא תחדש את האש עד שלא יהיו ברשותה מטוסים המסוגלים לתקוף מטרות בעומק מדינת ישראל (או טילי קרקע-קרקע).

ב. סוריה לא תצא למלחמה לבד בלי מצרים.

הערכת המודיעין הישראלי הייתה כי לא צפויה מלחמה לפני שנת 1975.

בישראל התייחסו בהתנשאות ובחוסר אמון להצהרותיו החוזרות של סאדאת ולא עשו מאמץ על מנת להיענות לקריאותיו, וכן זלזלו ביכולתו של הצבא המצרי.

ההנהגה המדינית-ביטחונית הניחה שגם אם יפרוץ עימות, הכוח הצבאי הסדיר בסיוע חיל האוויר, יוכלו לבלום אותו, ולכן אין צורך לגייס מילואים מראש (אלא רק במידת הצורך).

המודיעין הישראלי פירש באופן שגוי את כל הסימנים המקדימים בעקבות הנחת המוצא של המפקדים הבכירים. ראשי המודיעין דבקו בעמדתם כי "הסבירות למלחמה נמוכה ביותר", למרות שלל הידיעות שקיבלו. רק בבוקר יום הכיפורים ה 6 לאוקטובר התקבלה ידיעת מודיעין אמינה שלה כבר לא יכלו להתכחש. פרשת כשלון המודיעין ואי מוכנותו של צה"ל לפתיחת המלחמה כונו בציבור לאחר המלחמה בשם "המחדל".

2. תחושת עליונות צבאית: הניצחון המוחץ בששת הימים הביא לתחושת שאננות של ישראל. ישראל חשה בעמדת כוח צבאית ברורה מול מדינות ערב. לתחושה זו התלוותה הרגשת זלזול ביכולת הצבאית של צבאות ערב והערכה כי לא יוכלו לשקם את כוחם הצבאי במשך זמן רב.

3. ביטחון ביכולות הישראליות:

א. ביטחון ביכולת ההתרעה: היות ולישראל אין עומק אסטרטגי (שטחים שהיא יכולה להילחם בהם מבלי לסכן את מרכזי האוכלוסייה שלה), בנתה ישראל מערך מודיעין משוכלל שהיה אמור לאפשר התרעה מספקת (מספר ימים) למטרת גיוס מילואים. הסתבר כי מערך המודיעין אומנם היה משוכלל והזרים ידיעות על הכנות מצרים וסוריה למלחמה, אך הידיעות לא תורגמו כראוי להתרעה על פרוץ מלחמה. המודיעין נכשל בכך שלא סיפק בזמן התרעה על המלחמה המתקרבת.

ב. ביטחון ביכולת חיל האוויר להכריע: לאור הצלחתו המרשימה של חיל האוויר במלחמת ששת הימים, המשיכה ישראל לבנות חיל אוויר חזק, והאמינה כי עליונותה האווירית תכריע את המלחמה הבאה. עם פרוץ המלחמה באופן מפתיע נפגעו כוחות חיל האוויר ולא הצליחו לספק את העליונות האווירית לה ציפו המנהיגים.

ג. ביטחון בקו בר-לב: לאורך תעלת סואץ הוקם קו ביצורים חזק. ההנחה הרווחת הייתה כי קו הביצורים, בשילוב יחידות השריון, יעמדו בהתקפה מצרית. הנחה התבררה כלא נכונה, כיוון שמיד עם תחילת המלחמה נפרץ קו בר-לב, ותוך מספר ימים הוא נכבש ע"י המצרים (למעט מעוז אחד).

תיאור כיצד החלה המלחמה - המלחמה פרצה בשתיים בצהריים של יום שבת ה-6 באוקטובר, כאשר צבאות סוריה ומצרים פלשו לשטחי המדינה, בהפתעה. המצרים חצו את תעלת סואץ וחדרו לקו בר-לב אותו הם כבשו. הסורים חדרו לקו המוצבים ברמת הגולן והחלו בתנועה מזרחה לכיוון הכנרת. כוחות צה"ל בכל החזיתות לא היו מוכנים למתקפה ובימים הראשונים ספגו אבדות קשות ואבדו שטחי שליטה רבים.

סעיף ב'

התוצאות המידיות של מלחמת יום הכיפורים -

- למרות ההפתעה ותנאי הפתיחה הקשים, הצליח צה"ל לעבור להתקפה וליצור מהפך במגמת המלחמה: לקראת סוף המלחמה הסתמן ניצחון ישראלי ברור בכל החזיתות, כאשר צה"ל התמקם במרחק 40 ק"מ מדמשק ו-101 ק"מ מקהיר. בסיום הסכמי שביתת הנשק הוחזרו השטחים למדינות השכנות וישראל נותרה בגבולות סיום מלחמת ששת הימים. למרות הניצחון נותרה בציבור הישראלי תחושת תבוסה קשה ואכזבה.
- מחיר המלחמה בישראל היה כבד ביותר: 2,569 הרוגים, 7,251 פצועים, 301 שבויים ועשרות נעדרים (החלו פעולות נרחבות לאיתורם שחלקן נמשכות עד היום). אבדות כבדות במטוסים וטנקים, ומחיר כלכלי בעקבות קיפאון במשק.
- הוקמה ועדת חקירה ממלכתית - ועדת "אגרנט": הועדה חקרה את מחדלי המלחמה ומסקנותיה הופנו כנגד הדרג הצבאי: הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר נאלץ להתפטר, ושורה של קצינים בכירים באגף המודיעין ובפיקוד דרום הודחו. לוועדה לא היו מסקנות לגבי הדרג המדיני.

ההשפעה של תוצאות אלה על החברה בישראל (ניתן להציג שלוש מאלה) -

- **נפגעה תחושת הביטחון והאמון במערכת הביטחון ובהנהגה המדינית.** החברה הישראלית עד כה אופיינה בתחושת סולידריות גבוהה וגם אם נפרצו בה סדקים הם טושטשו ע"י תחושת אמון גדולה בהנהגה ובדרכה. המלחמה היוותה שבר שאפשר לתחושות חוסר האמון לפרוץ ולאחריה הממשלה והצבא היו נתונים לביקורת ציבורית יסודית. כמו כן, התערער האמון בשורה של אישי ציבור בצבא ובדרג הפוליטי (בראשם ראש הממשלה גולדה ושר הביטחון משה דיין).
- **הופעת תנועות מחאה:** החלו להופיע תנועות מחאה שאנשיהן היו קצינים וחיילים שחזרו מן המלחמה. אחד ממובילי תנועות המחאה היה סרן מוטי אשכנזי, שהיה מפקד מעוז היחיד בקו ברלב שלא נפל בידי המצרים. תנועות המחאה קיימו הפגנות וקראו להתפטרות הממשלה ואנשי מפתח בה. תנועות המחאה ביטאו את השבר שחל באמון שנתנו האזרחים בהנהגה המדינית והצבאית.
- **התמודדות קשה עם השכול, עם השבויים והנעדרים:** נושאים כאובים אלו הפכו למרכזיים בציבור הישראלי. הוקם מרכז מיוחד לאיתור שבויים ונעדרים, ונעשו מאמצים רבים להתחקות על גורלם. **מקומן של השכול בחברה החל להשתנות:** החל שיח שבמרכזו השאלה האם כל מלחמה היא מוצדקת, והאם לא הגיעה העת למצוא דרך אחרת להתמודד עם שכנינו.
- **הגברת הקיטוב בחברה הישראלית בעניינים מדיניים:** בחברה הישראלית גבר הקיטוב בין ימין מדיני, לשמאל מדיני. הימין - שקרא להגביר את האחיזה בשטחי יהודה ושומרון על ידי התנחלות רחבת היקף (נציגיו היו תנועת "גוש אמונים"). השמאל - קראו לוותרים טריטוריאליים לערבים תמורת הסדר שלום (נציגיו היו תנועת "שלום עכשיו").